
KÖVÁRY ZOLTÁN:

PSZICHOBIOGRÁFIA. TÖRTÉNET, ELMÉLET, MÓDSZERTAN, ALKALMAZÁS.

ORIOld és Társa, Bp. 2014. 260 old., 3570 Ft.

1916-ban, az első világháború idején jelent meg – egy Goethe emlékére kiadott kötetben – “A mulandóságról” címmel egy rövid esszé Freud tollából. Írása így kezdődik: “Nemrégiben virágzó nyári vidéken át sétára indultam egy hallgató barát, és egy fiatal, de már híres költő társaságában. A költő megcsodálta a köröttünk lévő táj szépségét, de nem érzett örömet felette. Zavarta az a tudat, hogy mindez a szépség pusztulásra van ítélve, eltűnik, ha majd jön a tél, éppúgy, ahogy mulandó minden emberi szépség és minden szép és nemes dolog, amit emberek teremtettek, vagy valaha is létrehozhatnak majd. Minden, amit egyébként szeretett és csodált volna, megrövidült számára azzal, hogy a mulandóság végzete uralkodik azokon.” (Freud 2001, 202)

Ma már tudjuk (Fachinelli 2014), hogy a “hallgató barát” Lou Andreas-Salomé volt, Nietzsche és Rilke kedvese, Freud odaadó híve, aki – filozófiai és irodalmi tevékenysége mellett – maga is pszichoanalitikussá képződött. A “fiatal, de már híres költő” pedig nem volt más, mint Rainer Maria Rilke, akit Andreas-Salomé nevezett át eredeti nevééről, Renéről Rainerre, mert az “férfiasabban” hangzott, ellensúlyozva a Maria nevet, amelyet a költő korán elhunyt húga emlékére viselt. A séta, amelyről Freud beszámol, valószínűleg sohasem történt meg, legalábbis nem ebben a formában. Freud először 1913-ban találkozott Rilkével, a müncheni pszichoanalitikus kongresszuson, ahol Lou mutatta be neki a költőt. Hosszú beszélgetés zajlott le köztük, majd 1915-ben Rilke felkereste Freudot bécsi lakásán. (Lehman 1966). Analitikus kapcsolat azonban nem jött létre közöttük. Freud mindenesetre jól ismerte – Andreas-Salomé közvetítésével – Rilke akkoriban írott verseit, amelyek híven tükrözték szerelmi csalódásai miatti depresszióját, a gyászt és melankóliát, amely Freud egyik fő témájává vált ezekben az években, metapszichológiai és terápiás szempontból egyaránt. (Freud 1997)

A képzeletbeli séta három különféle alkotó, három élettörténet, három, igen eltérő gyökerű, de rendkívüli kreativitás találkozási pontja volt. Vajon mi történt volna, ha a Duinói elégiák költője Freud díványára kerül? Vajon hogyan befolyásolta volna ez hátralévő életét és költészetét? Vajon Freud ki tudta volna “gyógyítani” melankóliájából, és milyen esettanulmányt írt volna Rilkéről - “A mulandóságról” szóló esszén kívül, amely tulajdonképpen maga is “esettanulmánynak” vagy esettanulmány-töredéknek is felfogható? Vajon hogyan hatott volna Gustav Mahler életére és művészetére, ha nem csupán egyetlen konzultációra találkozik Freuddal egy hollandiai üdülőhelyen, 1910-ben?

Ezek természetesen megválaszolhatatlan kérdések, de a pszichobiográfia tudománya hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy eligazodjunk az ilyen és hasonló problémák rejtelmeiben. Kőváry Zoltán új könyve remek bevezetés ebbe a tudományba. A kötetet alkotó tanulmányok igazi monográfiává csiszolódtak össze, amely tankönyvként éppúgy forgatható, mint továbbgondolásra készítő tudományos esszéként. Hosszú évekre visszamenő kutatómunka és tanári tevékenység áll mögötte; kedvenc témáit már szegedi egyetemista korától kezdve érlelgette, pécsi PhD hallgatóként tovább mélyítette őket, hogy azután írásai és oktató munkája révén a magyarországi kreativitás- és élettörténet-kutatás egyik legkiválóbb képviselőjévé váljék. Kőváry hősei Freud, Nietzsche, Wagner, Jung, a magyarok közül Csontváry, Kosztolányi, Csáth Géza. De hőseit egyáltalán nem idealizálja, éppen ellenkezőleg, körültekintően elemzi az életrajz és a mű kapcsolatát, elkerüli a különféle redukcionizmusokat, a nagy alkotókat igyekszik megszabadítani az életükhöz és műveikhez tapadt mítoszoktól és ellenmítoszoktól. Középponti helyet foglal el könyvében a pszichobiográfiai diszkurzust megalapozó Freud-tanulmány Leonardo da Vinci egy gyermekkori emlékéiről, ám Kőváry történeti kontextusba ágyazza ezt az írást, bemutatva rövidre zárásait, tévedéseit, félreértéseit, amelyek sokszor akadályai lettek annak, hogy a Freud-művet valódi jelentőségének megfelelően értékeljék. Kőváry nem ragad le a pszichobiográfia történeti forrásainál, “a zsenialitás és az őrültség” bensőséges viszonyát tételező klasszikus patográfiánál, a szükségképpen fragmentált pszichoanalitikus esettanulmányoknál, a Dilthey hermeneutikája által inspirált szellemtudományos programoknál, az Erikson-féle pszichohistóriánál, vagy az idiografikus személyiségkutatásnál. A pszichobiográfia Kővárynál fejlődő tudomány, amely az utóbbi években sikerrel integrálta a modern fenomenológia és perszonológia, továbbá a mai személyiségpszichológia, a pszichoanalitikus kiindulású szelf-elméletek és narratív pszichológiai megközelítések szemléletét, elméleti és módszertani eredményeit. Többször is felhívja a figyelmet a pszichobiográfiai elemzés korlátaira, az élettörténettel foglalkozó kutatókat fenyegető veszélyekre: az értelmezések redukcionizmusára, az egyoldalúságra, a patográfiái tényezők túlhangsúlyozására, az egyetlen nyom-

vonatra építő következtetésekre, az elméleti háttér szegényességére, a validálás hiányosságaira. Saját elemzései és példái megmutatják, melyek a “jó” pszichobiográfia jellemzői, szemben a “rossz”, mert rövide z árt, egy tényező s megközelítésekkel. Persze ahhoz, hogy egy pszichobiográfia “jó” legyen”, “jó alapanyag”, “jó” alkotók is kellenek, vagyis kiemelkedő egyéniségek, akiket a konszenzus, az uralkodó kánonok ilyennek fogadnak el, de egyben az elemző saját élet- és értékvilágához, ízléséhez, esztétikai és kulturális preferenciáihoz is közel állnak. Kőváry saját, pluralista megközelítése vállaltan normatív és eklektikus. Kérdés, hogy egyáltalán elképzelhető –e egy nem normatív és nem eklektikus pszichobiográfia. Hiszen alapvetően alkalmazott tudományról van szó, amelyben a legfontosabb az, hogy egy adott élettörténet és egy adott mű vagy életmű esetében megtaláljuk azt az elméletet és azt a módszert, amelynek segítségével leginkább megragadhatók az értékteremtő kreativitás lényegi mozzanatai. Ez valójában művészi teljesítmény, és nyugodtan kijelenthetjük, hogy Kőváry nem csak tudósa, hanem művésze is a pszichobiográfiának. Érdeemes tehát őt is követnünk egy olyan képzeletbeli sétára, amelyet hajdan Freud tett a “hallgatag baráttal”, és a “fiatal, de már híres költővel”.

Erős Ferenc

FELHASZNÁLT IRODALOM

Freud, S. (2001). A mulandóságról. In (uő): *Művészeti írások*. Budapest: Filum, 201-205.

Freud, S. (1997). Gyász és melankólia. In (uő): *Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. Budapest: Filum, 129-143.

Fachinelli, E. (2014). Freud, Rilke and transience. *European Journal of Psychoanalysis*. January-June 2014. <http://www.journal-psychoanalysis.eu/freud-rilke-and-transience/>

Lehman, H. (1966). A conversation between Freud and Rilke. *The Psychoanalytic Quarterly*, 33: 423-427.